

Відгук
офіційного опонента
доктора економічних наук, професора
Романюка Михайла Дмитровича
на дисертаційну роботу Андронік Олени Леонідівни
«Формування середнього класу в системі соціально-економічного розвитку
України», яку представлено до захисту у спеціалізованій вченій раді
Д 11.051.03 у Донецькому національному університеті МОН України
на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук
за спеціальністю 08.00.07 «Демографія, економіка праці, соціальна
економіка і політика»

Актуальність теми дослідження

Наявність дієвої, ефективної системи соціально-економічного розвитку є відображенням рівня розвитку держави, його відповідності вимогам часу, сучасним демографічним, соціально-економічним процесам. Загальнодержавний розвиток прямим чином залежить від рівня життя членів суспільства. Реалізація стратегічної мети інтеграції України до складу Європейського співтовариства потребує удосконалення всіх складових суспільного життя, а головне – забезпечення економічного зростання, в рамках якого одне з провідних місць належить створенню умов і механізмів для формування середнього класу як фактора активізації людського потенціалу, розвитку соціально-економічних процесів.

У зв'язку з вищезазначеним, удосконалення теоретико-методологічних засад формування середнього класу і розробка науково-практичних рекомендацій щодо розвитку середнього класу як елемента системи соціально-економічного розвитку країни, що є метою дисертаційної роботи О.Л. Андронік, є важливим науковим завданням.

Таким чином, актуальність представленої дисертантом роботи, в якій за результатами вивчення теоретико-методологічних основ дослідження середнього класу в системі соціально-економічного розвитку держави,

соціально-економічного аналізу формування середнього класу в Україні в системі соціально-економічного розвитку визначено перспективні напрями формування середнього класу в системі соціально-економічного розвитку держави, не викликає сумнівів.

Оцінка наукової новизни дисертаційної роботи

Наукова новизна проведеного дослідження полягає у поглибленні теоретико-методологічних основ дослідження середнього класу та розробці науково-практичних рекомендацій щодо формування та розвитку середнього класу в системі соціально-економічного розвитку держави.

До найбільш суттєвих наукових результатів, що розкривають особистий внесок автора у розробку досліджуваної проблеми та характеризують новизну роботи, належать наступні:

запропоновано під *системою соціально-економічного розвитку* розуміти комплекс заходів з розвитку соціальної, економічної та екологічної підсистем запобігання соціально-економічним загрозам, що охоплює такі елементи: об'єктивний та суб'єктивний моніторинг економіки й суспільства з метою виявлення та прогнозування внутрішніх і зовнішніх загроз у соціальній сфері; визначення гранично припустимих значень соціально-економічних показників, недотримання яких призводить до нестабільності й соціальних конфліктів; формування та коригування заходів щодо виявлення та запобігання внутрішнім і зовнішнім загрозам у соціальній сфері, спрямованих на формування сучасного, економічно розвиненого суспільства (с. 21);

виділено *ідентифікаційні групи критеріїв приналежності до середнього класу*, запропоновано використання комбінованого підходу до визначення середнього класу з використанням об'єктивних та суб'єктивних критеріїв (с. 52-57);

розроблено *концептуальну схему формування середнього класу у системі соціально-економічного розвитку України* як результат аналізу чинників, що впливають на формування середнього класу, та ідентифікації *необхідних умов* формування потужного середнього класу в Україні (с.67-69);

запропоновано *організаційно-економічний механізм формування середнього класу*, провідним імперативом якого визначено забезпечення поступального економічного розвитку внаслідок тісного діалектичного зв'язку між процесами розвитку середнього класу та економічного зростання (с.165-173);

розроблено *системно-динамічну модель змін у соціально-економічній структурі населення*, яка за допомогою сценарного аналізу розвитку економічної системи держави дозволяє прогнозувати динаміку змін у співвідношенні чисельності бідного, багатого та середнього класів, а також визначати умови, що сприяють розвитку середнього класу в Україні (с.179-188).

Обґрунтованість і достовірність наукових положень, висновків та рекомендацій

Дисертаційна робота Андронік Олени Леонідівни є логічно побудованим дослідженням, результати якого є належним чином обґрунтованими, що забезпечує їх достовірність.

Обґрунтованість і достовірність наукових положень, висновків та рекомендацій проведеного дослідження базується на використанні положень економічної теорії, наукових робіт вітчизняних і зарубіжних вчених у сфері дослідження проблем розвитку соціально-економічних систем, формування середнього класу, відповідної монографічної та періодичної літератури, нормативно-правових актів України, матеріалів Державної служби статистики України, а також результатів власних досліджень автора.

Достовірність результатів проведеного дослідження забезпечується використанням діалектичного методу наукового пізнання закономірностей розвитку економічних процесів і явищ, а також загальнонаукових методів дослідження – теоретичного узагальнення, системного аналізу, синтезу, статистичного та соціологічного аналізу, системного підходу, методів багатокритеріальної оптимізації та системної динаміки та ін.

Достовірність та обґрунтованість наукових положень дисертаційної роботи, висновків та рекомендацій автора підтверджується їх апробацією.

Основні результати дослідження доповідались і отримали схвалення на значній кількості міжнародних науково-практичних конференцій і семінарів (перелік наведено в дисертації і авторефераті).

За темою дисертації автором опубліковано 14 наукових робіт загальним обсягом 6,77 д.а., з яких особисто автору належить 6,67 д.а., у тому числі 2 одноосібні статті у наукових періодичних виданнях інших держав та виданнях України, включених до міжнародних наукометричних баз, загальним обсягом 0,98 д.а., 8 одноосібних статей у наукових фахових виданнях загальним обсягом 4,89 д.а. Публікації з достатньою повнотою відображають зміст проведеного дослідження..

Таким чином, основні наукові положення, що виносяться на захист, є обґрунтованими та відповідають сформульованій меті та завданням дослідження. Визначені автором об'єкт та предмет дослідження повною мірою відображено у структурі дисертації та її основному змісті.

Зв'язок дисертації з науковими програмами, планами, темами

Дисертацію виконано відповідно до тематики науково-дослідної роботи Донецького національного університету МОН України за держбюджетними темами: кафедри економіки підприємства «Соціально-економічні взаємовідносини суб'єктів підприємництва в аспекті структурно-інвестиційного розвитку регіону» (номер державної реєстрації 0105U007294), «Соціально-економічний розвиток суб'єктів господарювання в умовах структурної трансформації економіки промислового регіону» (номер державної реєстрації 0108U001819), «Організаційно-економічний механізм соціально-економічних стратегій розвитку суб'єктів господарювання в умовах структурних перетворень сучасних господарських систем» (номер державної реєстрації 0111U005114); кафедри управління персоналом і економіки праці «Регулювання соціально-економічного розвитку України: людський вимір» (номер державної реєстрації 0111U008157).

Теоретичне та практичне значення одержаних результатів та рекомендації щодо їх використання

Теоретичне значення результатів проведеного дослідження полягає в поглибленні теоретико-методологічних основ дослідження середнього класу як компоненту системи соціально-економічного розвитку держави.

Результати дослідження мають також практичне значення – їх використано у практичній діяльності Вінницької обласної державної адміністрації (довідка № 44-3-05/2161 від 19.11.2015 р.), Вінницького обласного центру зайнятості (довідка № 293/4.1 від 10.02.2016 р.), Донецької торгово-промислової палати (м. Маріуполь) (довідка № 119/06.04-04 від 12.02.2016 р.).

Крім того, результати, отримані в дисертаційній роботі, використано в навчальному процесі Донецького національного університету МОН України (м. Вінниця) при розробці навчально-методичних комплексів і викладанні дисциплін кафедри економіки підприємства «Економіка підприємства», «Мікроекономіка», «Цінова політика підприємства», «Оподаткування діяльності підприємства», «Основи підприємницької діяльності», «Проектний аналіз», а також кафедри управління персоналом і економіки праці – «Управління соціальним розвитком», «Економіка праці та соціально-трудові відносини» (довідка № 136/01-08/01.13 від 08.09.2015 р.).

Дискусійні положення та зауваження

Відзначаючи в цілому достатній рівень наукових здобутків дисертанта, обґрунтованість одержаних результатів, слід відзначити наявність певних дискусійних положень та зауважень щодо виконаного дослідження.

1. В тексті дисертаційної роботи містяться певні неузгодженості. Так, вирішення завдання формування середнього класу дисертант розглядає через формування системи узгоджених цілей, які б поділялись всіма суб'єктами соціально-економічної політики (с. 26), однак далі говорить про доцільність синтезу ліберальної і соціально-орієнтованої моделі в рамках соціально-економічної політики держави, елементи якої можуть бути адресовані різним групам населення (с. 26-27). В цілому необхідність якісного покращення

системи соціально-економічного розвитку заперечень не викликає, водночас концептуальне забезпечення вирішення даного завдання потребує більш ретельного опрацювання.

2. На с. 42 дисертант ідентифікує соціальні страти, які можуть скласти середній клас в результаті соціальної мобільності (власники середнього і дрібного капіталу, висококваліфіковані фахівці, діячі науки та ін.). Загалом викладений перелік заперечень не викликає. Водночас виникає питання щодо кількісних проявів викладених страт по Україні загалом, або в регіональному розрізі відповідно до представлених критеріїв. Використовуючи метод соціальної стратифікації в аналітичному розділі, автор не надає відповіді щодо кількісних показників стратифікованого українського суспільства. Тому доволі суперечливою виглядає теза, що найбільш соціально значущими в структурі українського суспільства є професії, які пов'язані з організаційно-управлінськими функціями (с. 44).

3. Достатньо ретельним є аналіз становлення середнього класу в Сполучених Штатах Америки (с. 57-60). Автор виділяє різні підходи до ідентифікації соціальних класів у США (модель Гілберта, модель Томпсона і Хікі, модель Біглі – табл. 1.5), аналізує складові політики становлення середнього класу у США 30-х років ХХ ст. і т.і., завершуючи викладені міркування порівняльним аналізом середнього класу в США та Україні, що становить беззаперечний науковий інтерес з точки зору формування складових політики формування середнього класу в Україні. Водночас, наведена порівняльна характеристика (табл. 1.6) носить достатньо узагальнений якісний характер, для завершеності аналізу мали б бути надані кількісні порівняльні оцінки наведених страт – за ознаками майнового статусу, якою мірою право власності на знання та досвід виступає як власність і т.і., оскільки як зазначено на с. 64, відмінності середнього класу від характеристик інших суспільних класів базуються, насамперед, на специфіці економічної активності середнього класу, особливостях відтворення його доходів, володіння інтелектуальним капіталом і способах його відтворення.

4. Слід цілком погодитись з автором, що в Україні є ряд проблем щодо встановлення та застосування такого базового стандарту, як прожитковий мінімум (с. 148). Це і недосконалість методики обчислення прожиткового мінімуму, і невідповідність сутності даного показника величині раціональних норм споживання і т.і. Однак відзначаючи необхідність розробки нового підходу до обчислення величини прожиткового мінімуму, позиціонуючи пріоритетність даного завдання, дисертант не наводить власного бачення з цього приводу.

5. Цілком справедливим є висновок дисертанта, що державна політика у сфері формування середнього класу має спиратись на розвиток малого і середнього підприємництва (с. 158), від рівня розвитку якого значною мірою залежить у тому числі ефективність подолання наслідків економічної кризи (с. 169). Для розвитку наявного потенціалу сектору малого і середнього підприємництва дисертантом поставлено завдання вдосконалення інфраструктури його забезпечення через створення державного органу, який має реалізовувати політику розвитку сектору малого та середнього підприємництва (с. 163-165). Водночас у викладеному контексті треба надати відповідь на два питання. По-перше, щодо законодавчого забезпечення функціонування вказаного органу, внесення відповідних інституційних змін; по-друге – щодо визначення його функцій, повноважень тощо.

Проте викладені зауваження суттєво не впливають на загальну позитивну оцінку роботи.

Зміст і завершеність дослідження

У дисертаційній роботі відповідно до поставленої мети визначено конкретні завдання дослідження, вирішенню яких підпорядковано структуру роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

Автореферат дисертації належним чином розкриває основні її положення та висновки, є ідентичним за структурою й змістом і не містить інформації, що відсутня у дисертаційній роботі.

Загальний висновок

Дисертаційна робота Андронік Олени Леонідівни на тему «Формування середнього класу в системі соціально-економічного розвитку України» є самостійним завершеним дослідженням, в якому одержано нові науково-обґрунтовані результати, що у сукупності вирішують важливе науково-прикладне завдання – розробки теоретико-методологічного та організаційно-економічного інструментарію щодо формування середнього класу в системі соціально-економічного розвитку України.

За актуальністю, постановкою задач дослідження, теоретико-методологічною обґрунтованістю, науковою та практичною значущістю одержаних результатів опонована дисертаційна робота відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів», а її автор – Андронік Олена Леонідівна – заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.07–«Демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика».

Офіційний опонент,

доктор економічних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України,
професор кафедри менеджменту і маркетингу
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника»
Міністерства освіти і науки України

Романюк М.Д.

